

1

AHLÂKIN MAHİYETİ

عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
بُعِثْتُ لِأَتُمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ

Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre ona Rasûlullah'ın (s.a) şöyle buyurduğu ulaşmıştır: “**Ben, iyi ahlâkı tamamlamak için gönderildim**”¹.

1 Muvatta', Husnû'l-huluk, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 381.

AÇIKLAMA

İyi ahlâk tabiri, bu hadiste geçen *husnü'l-ahlâk* ve diğer tariklerde yer alan *sâlihu'l-ahlâk* ve *mekârimü'l-ahlâk* ifadelerinin karşılığıdır. Meşhur ahlâk felsefecisi Râgıb el-İsfehânî, bunun hikmet, insanlar arasında adaletle hüküm vermek, iyilikte bulunmak gibi mânalara geldiğini belirttikten sonra şöyle der: “Mekârim-i şeriatın temeli, nefsin ilim öğrenmek suretiyle temizlenmesi, iffet, sabır ve adaletin uygulanma imkanı bulmasıdır. Onun nihayeti ise, hikmet, cömertlik, hilim ve ihsan ile donanmaktır”.

Ahlâk, “İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü” diye tanımlanır. İnsanın kendi iç dünyasından ve Allah ile olan ilişkilerinden doğan davranışlar *bireysel ahlâk* adını alırken, insanın diğer insanlara ve varlıklara karşı yapmakla yükümlü ve sorumlu olduğu görevler *toplumsal ahlâk* adını alır. *Sosyal ahlâk* adı da verilen bu görevler, bireyin toplumla ilişkilerinden doğan ahlâkî fiiller, tutum ve davranışlar dizisini ifade eder. İyi/güzel ahlâk, “Elbette sen muazzam bir ahlâk üzere-sin”² hitabıyla müjdelenen Allah Rasûlü’nün Kur’an ve Sünnet eksenli çizdiği yol haritasıdır. Hz. Ali, iyi ahlâkın üç göstergesi olduğunu söyler: “Haramlardan kaçınmak, helâl kazanç titizliği göstermek, aile efrâdına cömert davranmak”. Hakikaten nezih hayatın, fedakârlıkların, hasbî hizmetlerin ve güzel alışkanlıkların temelinde iyi ahlâk anlayışı yatar.

Yüce Allah, tabiatı itibarıyla sosyal bir varlık olan insana varoluş sebebi, yaratılış hikmeti ve gayesi bağlamında üç hedef gösterir: İbadet ti-

2 Kalem 68/4

tizliği ve kulluk bilinci³, medeniyet düşüncesi, maddi ve manevi boyutuyla dünyanın yaşanabilir hale getirilmesi⁴, toplumun iyi yönetilmesi, insan hak ve özgürlüklerine saygı duyan âdil bir yönetim anlayışı⁵. İşte inanç, amel ve ahlâk bakımından Allah'ın kullarına gösterdiği bu üç hedefin ilk açıklayıcısı ve pratiği olarak Peygamberimiz (sallallâhü alayhi ve sellem), fert ve toplumu inşa eden tüm değerleri, tutum ve davranışları öğretmiştir. Hz. Âişe'nin, "Allah Rasûlü'nün ahlâkı Kur'an idi"⁶ şeklindeki gözlemi, onun Kur'an vahyi ile özdeşleştiğini, ahlâkıyla bütünleştiğini ve uygulamalarıyla örnek olduğunu anlatır.

İslâm ahlâk sisteminin temelini oluşturan "Allah'ın emrine saygı, yaratıklarına şefkat" deyimini, insanın ahlâkî görev ve sorumluluklarını özetler. Şüphesiz, bu görev ve sorumluluklar, insanın yaratılış hikmeti ve gayesi demek olan *denemek/sınamak* gerçeğinin⁷ fert ve toplum hayatındaki pratik yansımalarıdır. Bu pratiklerin fert ve toplum hayatında görülmemesi halinde, insanın "kalp ve vicdan temizliği" iddiasıyla kendini temize çıkarması, temelsiz ve beyhude bir çaba olur.

"Mü'minlere kendi canlarından daha yakın olan"⁸ ve "etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderilen"⁹ *Allah Rasûlü'nün sunduğu ahlâk modelinde*, bireysel ve toplumsal anlamda çözülmeyi önlemek ve gelişmeyi sağlamak gibi iki önemli hedef vardır. Sevgi, şefkat, merhamet, sabır, kanaat ve ahde vefa göstermek, empati kurmak, meşru yoldan geçimini sağlamak,

3 Zâriyât 51/56

4 Hûd 11/61

5 A'râf 7/129, Nûr 24/55

6 Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 18.

7 Mülk 67/2

8 Ahzâb 33/6

9 Ahzâb 33/46

emanete riayet etmek, sözünde durmak, yakınları ziyaret etmek, komşuluk ilişkilerini önemsemek, güler yüzle selamlaşmak, kötü eğilimleri bastırmak, diline sahip olmak, sır saklamak ve insanların ayıplarını örtmek, bilgi ve hikmeti yaygınlaştırmak, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, zarar vermemek ve zarara zararla mukabele etmemek gibi üstün meziyetler yanında, cinayet, isyan, kibir, gösteriş, haset, alay ve hakaret, nifak ve fitne, dedikodu, yalancı şahitlik, iftira, hile, rüşvet, faiz, yetim malı yemek, kumar oynamak, alkol ve uyuşturucu kullanmak gibi manevî çevreyi kirleten günahlardan kaçınmak, söz konusu iki hedefi gerçekleştirebilecek ahlâkî ilkelerdir. Toplum içinde mutlu ve saygın yaşayabilmek, iş ve ticaret hayatında başarılı olabilmek için bu ahlâkî kurallara uyma mecburiyeti vardır. İşletmelerin statü kazanmaları, büyümeleri ve varlıklarını sürdürebilmeleri de iş ve ticaret ahlâkına bağlıdır.

Açıkça belirtilmelidir ki, din ve ahlâk ile göbek bağı koparıldığından isyan ve intihara itilen, stres ve sıkıntıları artan günümüz insanının, Rasûl-i Ekrem'in getirdiği ahlâk ilkelerine her zamankinden çok daha fazla ihtiyacı vardır. Mesela Cerîr b. Abdullah (r.a) diyor ki: "Müslüman olduğundan beri Rasûlullah (s.a) beni hep yanına kabul etti ve beni gördüğünde mutlaka gülümserdi"¹⁰. Demek oluyor ki, özellikle günümüz şartlarında yorgun, gergin ve telaşlı bir insanın ruh dünyasını rahatlatmak, en zahmetsiz bir ikram olarak gülümseyerek gülümsetmek, ona gösterilebilecek sosyal ahlâk örneklerinden biridir. Burada, ahlâka dair hadislerden birkaç örnek vermekte fayda vardır:

"İyilik güzel ahlâktan ibarettir. Günah ise seni işkillendiren/kalbini tırmalayan ve insanların bilmesini istemediğin şeydir"¹¹.

10 Buhârî, Edeb, 68; Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 134.

11 Müslim, Birr 14-15.

“Hangi Müslüman daha faziletlidir?” sorusuna Rasûlullah (s.a), “Elin-den ve dilinden Müslümanların zarar görmedikleri kimsedir” cevabını verir¹².

“Kardeşinin başına gelen bela ve musibete sevinme. Aksi halde, Allah ona merhamet ediverir, seni de bela ve musibete uğratıverir”¹³.

“Allahım, senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum”¹⁴.

“Allahım, kötü ahlâktan, çirkin amellerden, yanlış düşünce ve inançlardan sana sığınırım!”¹⁵.

“Allahım, senden faydalı bir bilgi ve hikmet, helâl ve temiz bir rızık, nezinde kabul gören bir amel ve ahlâk istiyorum!”¹⁶.

12 Tirmizî, Kyâmet, 52.

13 Tirmizî, Kıyâmet, 54.

14 Müslim, Zikir, 72; Tirmizî, Deavât, 72; İbn Mâce, Duâ, 2.

15 Tirmizî, Deavât, 126.

16 Ahmed b. Hanbel, VI, 294; İbn Mâce, İkâmet, 32.